

O P G E M E R K T

AKTE N° 6439

Jan. 2lyck N° 90 S° 6

Huwelijksakte der Ouders.

Jaar 1883 N° 419

Hendrik Deman is van Rechtswege van de Belgische nationaliteit verwallen verklaard door de Raad van State op 14 Maart 1946, bij kennis van de Koning van Brussel van 14 Maart 1947, te Willebroeck, provincie Forstbank, Bergeschreven op de registers der acten van inschrijving op 24 Maart 1942, onder nummer 14. Antwerpen, op 25 April 1943. De Antwerpenaar van de Koninklijke Branda

Den Achtlicinden der maand
GEBORTEAKTE van Hendrik

van 1885 geboren, welke
geboorte, gelyk naar de wetten van
zijn vaderland, en die van zijn vaderland
kennelijk is, en gelyk naar de wetten van zijn vaderland

Aldus ten Stadhuiſe in dubbel opgemaakt
van den burgerlijken stand, ZIJNDE HET KIND

Geboorteregister der burgerlijken stand
van de gemeente Antwerpen
A. De Man
H. Deman

De Man, de Man of Deman?

Karel J. Van Acker, professor emeritus Kindergeneeskunde

Er zullen maar weinig bekende Belgische politici zijn van wie de naam op zoveel verschillende wijzen geschreven wordt als die van de socialistische voorman en oud-minister Hendrik Deman (1885-1953). In geschiedkundige werken komen vooral de versies De Man en de Man voor, de versie Deman wordt eerder uitzonderlijk gebruikt. Men kan zich hierbij afvragen op welke bronnen de verschillende auteurs zich gesteund hebben om één van deze drie schrijfwijzen te verkiezen, wanneer men al aanneemt dat ze zich daarover het hoofd gebroken hebben. In deze bijdrage wordt nagegaan hoe de drie vormen waarschijnlijk ontstaan zijn. Mogelijk kunnen hieruit besluiten getrokken worden over de schrijfwijze die onze voorkeur zou moeten wegdragen.

Het raadplegen van het geboorteregister leek ons daarbij de eerste logische stap. Hendrik Deman werd geboren in Antwerpen op 17 november 1885. De geboorte werd 's anderendaags bij de burgerlijke stand van deze stad aangegeven door Hendriks vader Adolphe, in aanwezigheid van twee getuigen. De naam van het kind en van de vader werd neergeschreven als Deman. De vader ondertekende echter met A. De Man. Als tweede bron van inlichtingen werden de geboorteaangiften en de inschrijving in de doopregisters van Hendriks voorvaderen nagegaan. De afstamming in rechtstreekse lijn kan relatief gemakkelijk nagetrokken worden tot 1684. Daarna loopt het spoor

van het jaar duizend achthonderd vijf en tachtig, ten Elf ure des voormiddags
Deman, op zamenliken Notaris te Antwerpen ten drie ure des
voormiddags Leo Herman, bleef, mede zamen linnig
waer gebruid verheuen Maria Josephia Ida Hanna Van Beers,
gebonden van Oudkerpen. Hierop bleef in het byzijn van Julius Hermann
Francis en Josephus Petrus Paulus Branté ontfuutkerk van waer sijn. Dattij Jaari, ten allestet.
mij ondergeteekende, Schepen der stad Antwerpen, behoortijk gedelegeerden **Ambtenaar**
N. MIJ VERTOOND: alles volgens de aangifte gedaan Oor Gemeldde van een
waer beueuen my gescheid. Ongeteekend. Onwaerquij
J. van der Sande

dood, hoofdzakelijk doordat er verwarring met een voornaam (Petrus) ontstaat. Tot eenzelfde, voor haar erg ontgoochelende vaststelling was ook de familie Deman in de jaren 1920-1930 gekomen toen zij probeerde haar stamboom op te stellen. Wat zij ook moet vastgesteld hebben is dat in de registers van de burgerlijke stand van de stad Antwerpen en voordien in de doopregisters van de gemeenten Berchem en Burcht de naam van haar voorouders steeds als *Deman* ingeschreven werd. In 1715 wordt voor de pasgeboren zoon wel de naam *Deman* gebruikt maar de vader wordt in hetzelfde document als *De man* genoteerd. En in 1684 wordt de naam van de vader als *De Man* gespeld. In geen enkel document tussen 1684 en 1885 wordt echter de versie *de Man* gebruikt. Hendriks grootvader tekende met *J. Deman*.

Hoe schreef Hendrik zelf zijn achternaam? Om dit na te gaan hebben we de documenten onderzocht die zich in het archief Deman in Antwerpen⁽¹⁾ bevinden. Men kan het zo samenvatten dat hij tot aan de Eerste Wereldoorlog zowel de versie *De Man* (zoals hij zich bijvoorbeeld inschreef aan de RUG) als de versie *de Man* gebruikte. Voor de periode na de Eerste Wereldoorlog zijn er te weinig documenten voorhanden om een besluit te kunnen trekken. Wanneer men evenwel zijn handtekening bestudeert, valt het op hoe hij vanaf 1907 alleen nog de versie *de Man* gebruikte waar het voordien *De Man* was.

De brieven die zijn familieleden, op de eerste plaats zijn moeder en zijn grootmoeder, aan hem gericht hebben dateren praktisch alle uit Hendriks jeugd. Zij gebruikten bij de adressering zowel de versie *De Man* als de versie *de Man*. Vermelden we in dit verband nog dat in het veel later geschreven boek van Hendriks schoondochter de familie steeds met *de Man* wordt aangeduid.⁽²⁾

Hoe schreven buitenstaanders dan zijn naam? In het materiaal dat we daarvoor onderzocht hebben maken we een onderscheid tussen officiële documenten en brieven die aan hem gericht werden. Van officiële documenten zou men kunnen verwachten dat daar de schrijfwijze van het geboortecertificaat gebruikt wordt maar dat blijkt niet steeds het geval te zijn. Zo staat hij in de palmares van het Koninklijk Atheneum van Antwerpen (1901) en op zijn lidkaart van de Socialistische Jonge Wacht (1902) vermeld als *De Man*, wordt dezelfde versie gebruikt bij zijn inschrijving aan de ULB en de RUG (1903 en 1904), tijdens zijn dienst in het leger tijdens de Eerste Wereldoorlog en op zijn woonstbewijs in Ukkel (1919). Ook zijn oud-strijderskaart is in 1940 opgemaakt op naam van *De Man*. Tijdens zijn studentenjaren komt hij tweemaal in contact met de justitie, eenmaal voor een mogelijk persdelict en eenmaal voor het doven van een straatlantaarn. De gerechtelijke diensten boeken hem telkens als *Deman*. Dit was ook het geval bij zijn ingangsexamen aan de RUG (1904). In 1923 wordt hij uit het leger ontslagen als *Deman*. Dit is ook de vorm waarin zijn naam genoteerd wordt wanneer hij een doctoraat in de filosofie haalt aan de RUG (1919) en wanneer hij tijdens de Eerste Wereldoorlog als technisch attaché deel uitmaakt van een Belgische delegatie in de USA. Tijdens wat men zijn Duitse periode zou kunnen noemen (1922-1933) staat hij onveranderlijk aan de verschillende universiteiten (Leipzig, Wenen, Frankfurt) bekend als *de Man*. Ook in de daaropvolgende periode in België, zijn glansperiode met onder meer een aantal ministerschappen, blijft *de Man* de voorkeursvorm, hoewel ook *De Man* voorkomt. Bij zijn vlucht ten slotte in het begin van de jaren 1940 staat zijn paspoort voor Frankrijk op naam van *De Man*, maar op het trouwboekje afgeleverd op 1 februari 1945 in Bern staat hij dan weer vermeld als *de Man*. Op de brieven die naar hem gestuurd werden en die meestal dateren van na de Eerste Wereldoorlog, wordt hij ook gewoonlijk als *de Man* aangeschreven.

Wat kan men nu uit dit alles besluiten? Een eerste vaststelling is zonder twijfel dat er steeds verwarring heeft bestaan over de schrijfwijze van de naam, reeds ten tijde van Hendriks voorouders maar toch vooral tijdens zijn leven. We kunnen er echter niet onderuit dat op basis van de geboortecertificaat, niet alleen van Hendrik maar ook van minstens vijf van zijn voorouders in rechtstreekse lijn, de enige wettelijk vastgelegde en daardoor toelaatbare vorm *Deman* is.

De versie *De Man* komt veelvuldig voor, ook op officiële documenten en dit vanaf 1684. Waarschijnlijk lag deze vorm gemakkelijker in de pen: de alfabetische lijst van de gedoopten in de registers van Burcht vermelden tussen 1654 en 1793 vijftig *De Man*'s, onder wie de voorouders van Hendrik, van wie de naam steeds op deze wijze geschreven wordt. Ook de school en het leger gebruikten deze vorm. Of dit een voldoende reden is om deze versie te verkiezen is een andere zaak.

Blijft de schrijfwijze *de Man*. Men kan zeggen dat het waarschijnlijk vooral Hendriks familie geweest is die deze vorm gepromoot heeft. Hendrik zelf heeft er tijdens zijn jeugd blijkbaar minder belang aan gehecht want hij schreef toen ook af en toe *De Man*.

Zijn handtekening verraadt echter na korte tijd reeds zijn voorkeur voor *de Man*. En eens zijn opgang in België gestart in 1933, gebruikte hij alleen nog deze vorm. Dat die toen ook bij het publiek ingeburgerd raakte kan, gezien de vooraanstaande positie van Hendrik, nauwelijks verwonderen. En dat nadien ook de geschiedschrijvers hierdoor beïnvloed werden, ligt in de lijn van de verwachtingen, maar is daarom nog geen geldig argument.

Was er een bijzondere reden voor de familie om de schrijfwijze *de Man* te verkiezen? In een brief aan stadsarchivaris en vriend Floris Prims beklagt toenmalig minister Deman zich in 1936 over de verwarring omtrent zijn naam, ook op officiële documenten en vraagt hij Prims om een genealogisch onderzoek. Hij suggereert daarbij dat op een zeker ogenblik te Antwerpen de schrijfwijze willekeurig werd veranderd waardoor de versie *Deman* ontstond.⁽³⁾ Achteraf bekeken is dit niet het geval geweest. Waarschijnlijk zat er meer achter deze vraag. De familie meende inderdaad aanspraak te kunnen maken op een adellijke afstamming. Zoals Hendrik het zelf verwoordde: "*de de Man's, mijn vader vooral, waren geheel doortrokken van een familietrots die zij rechtvaardigden door hun adellijke bloed.*"⁽⁴⁾ En bij een adellijke afkomst past voor de meesten *de Man* beter dan *De Man* of *Deman*.

Hendriks aanvraag voor een genealogische studie in 1936 was ten andere niet de eerste in die zin. Ook zijn vader had dit reeds jaren voordien laten onderzoeken en in een brief aan zijn kleinzoon Jan in april 1929 stelt hij de waarschijnlijkheid van een adellijke afstamming voorop en verwijst hij zelfs naar een wapenschild.⁽⁵⁾ Er zijn ongetwijfeld voorname en ook adellijke families De Man (de Man) geweest in het Antwerpse⁽⁶⁾ maar - en daar was ook Floris Prims het mee eens - Hendriks doodlopende stamboom laat niet toe enig verband tussen deze edelen en zijn familie met zekerheid vast te stellen. Door Hendriks vader aangehaalde argumenten zoals de verandering van de schrijfwijze en de verarming van de adel tijdens de Franse revolutie, kunnen daar maar weinig aan veranderen.

Is het dan De Man, de Man of Deman? We menen dat de historici op grond van het voorgaande zelf moeten beslissen welke argumenten voor hen het zwaarst doorwegen. De voorkeur van de auteur van deze bijdrage zal de aandachtige lezer wel opgevallen zijn...

(1) Archief H. de Man, Amsab-Centrum Antwerpen.

(2) M. de MAN-FLECHTHEIM, *Geschiedenis van mijn leven. Een tijdsdocument*, Leuven-Amersfoort: Acco, 1993.

(3) Stadsarchief Antwerpen, bundel Floris Jespers (PK 3323).

(4) M. CLAEYS-VAN HAEGENDOREN, *25 jaar Belgisch socialisme*, Antwerpen: Standaard Wetenschappelijke Uitgeverij, 1967.

(5) Archief H. de Man, Amsab-Centrum Antwerpen.

(6) M. de VEGIANO, Sr d'HOVEL, *Nobiliaire des Pays-Bas et du Comté de Bourgogne*, Troisième volume, Gand, 1868.